

Milena Šipková

Akademie Věd České Republiky
Ústav pro jazyk český
Brno

Alfred Lameli, Roland Kehrein, Stefan Rabanus (eds.): *Language and Space. An International Handbook of Linguistic Variation. Volume 2. Language Mapping. Part I, II.* Berlin – New York 2010: De Gruyter Mouton, I, 668 s., II, 446 s. (ISBN 978–3–11-019609–2, e-ISBN 978–3–11-021916–6)¹

Recenzovaná příručka je dalším dílem série *Handbooks of Linguistics and Communication* (HSK, svazek 30.2), podsérie *Language and Space. An International Handbook of Linguistic Variation*. Volně navazuje na první, teoretický svazek *Theories and Methods* (HSK 30.1), jenž ve své teoretické části přináší pojednání o pojmu prostoru spolu s kritickým zhodnocením lingvistických přístupů k němu, v části metodologické pak popisuje tradiční současné metody sběru materiálu, analýzy a prezentace v neolingvistice a studiu jazykových variet. Čtenáře se speciálním zájmem o německou, nizozemsku nebo románskou geolingvistiku odkazují editoři na budoucí svazky 30.3–30.5 série. Geolingvisty, kteří se zajímají o hodnocení korpusů, pak na samostatný svazek o korpusové lingvistice (HSK 29).

Příručka *Language Mapping* se zabývá mapováním, tj. kartografickou prezentací lingvistických dat. Přestože má tvorba a užití map ve zkoumání jazyka silnou tradici, neexistuje dodnes všestranné představení tohoto tématu. Jedním z důvodů může být to, že vytváření mapové prezentace je pro lingvisty ve srovnání s hlavním tématem, jakým je gramatika, něco vedlejšího. Avšak pro každého lingvistu věnujícího se práci na prostorovém rozšíření jazyků a dialektů představují lingvistické mapy důležité, pokud nejdůležitější prostředky vizualizace a analýzy dat. Klasické mapovací techniky jsou v poslední době závislé na počítačových technologiích a na internetu, některé atlasy jsou dnes k dispozici pouze online. Vzhledem k neexistenci manuálů a základních popisů lingvistických mapovacích technik a nejnovějších vývoji v geolingvistice snaží se tato příručka poskytnout vzhled to kartografické praxe. Jejím cílem je poskytnout výběrový, přesto reprezentativní přehled principů jazykového mapování, existujících tradic, současného vývoje a aplikací.

¹ Tento příspěvek vznikl za podpory projektu GA ČR P406/11/1786 *Slovník nářečí českého jazyka*.

Příručka je organizována do dvou svazků – textového a mapového. Každý z nich je opatřen rozsáhlou předmlouvou editorů, v níž nastiňují strukturu a organizaci příručky, vyjadřují se k přijatým pojmenovacím konvencím, shrnují poslání jednotlivých oddílů a stručně charakterizují individuální příspěvky. Příručka je věnována mapám, jež jsou vizuálním médiem; mapy jsou proto její základní součástí. Každá mapa, probíraná samostatně nebo vybraná autorem, je zahrnuta do samostatného mapového svazku. Rozhodnutí editorů soustředit mapy do samostatného svazku má několik výhod, usnadňuje např. současné čtení textu a příslušné mapy; umožňuje publikování map většího formátu a barevných map takové úrovně, která by v textovém svazku nebyla možná; v neposlední řadě poskytuje čtenáři možnost listovat značným souborem map a čerpat z nich inspirace. V předmluvě editoři připojují také několik poznámek k pojmenovacím konvencím pro atlasy a jazykové mapové projekty uplatňované v příručce: všechna jména kromě japonštiny jsou uváděna v původním jazyce. Názvy (tituly) v jiných jazycích než francouzština, němčina, italština, španělština a latina jsou přeloženy do angličtiny. S ohledem na slovanské jazyky je zachována původní cyrilice (azbuka), názvy jsou navíc transliterovány do latinky. Původní pravopis cyrilice (azbuky) osobních jmen je v rejstříku; v textu je užitá pouze latinizovaná forma. Zkratky atlasů jsou v textu psány kurzivou, např. *ALF*, *CLAE* atd. Tam, kde neexistují ustálené zkratky, uvádí se jméno autora (autorů) nebo editorů a rok vydání. Zdroje webových stránek jsou v závorkách < > a představují situaci k 31. prosinci 2010.

Textový svazek je členěn do čtyř tematických oddílů.

V prvním oddílu, *Maps and the conceptualization of space* (kapitoly 1–7), jsou probírány principy jazykového mapování a jejich závislost na pochopení (lingvistického) prostoru. Zájemci o základy lingvistického mapování zde najdou pojednání o aspektech, jako je mapová projekce, sémiotická povaha map, dopad, např. barvy, ale také o pojmech fyzického, sociálního a individuálního prostoru.

První tři kapitoly pojednávají o základních aspektech prostoru a jeho vizualizace a nebyly napsány lingvisty, ale filozofem a dvěma kartografy. **Christian Rabanus** (*The notion of space*; kapitola 1) nastiňuje historii pojmu prostoru od jeho vzniku v antickém řeckém myšlení do dneška a poukazuje na ekologickou důležitost prostoru pro lidský život a zkušenost. **Ferjan Ormeling** (*Visualizing geographic space: The nature of maps*; kapitola 2) představuje základní pojmy kartografování. **Jürgen Bollmann** (*Maps and cognition*; kapitola 3) se zaměřuje na procesy zpracování kartografických informací a vyvozuje z nich zásady pro co nejefektivnější mapování. Následující kapitoly tohoto oddílu se věnují stejným tématům, avšak spíše z lingvistického hlediska. **David Britain** (*Conceptualizations of geographic space in linguistics*; kapitola 4) si vybírá pojem prostoru a pojednává o jeho relevanci pro jazyk a lingvistickou teorii. **Heiko Girth** (*Mapping language data*; kapitola 5) dokumentuje kartografický proces mapování jazykových dat a jejich sémiotickou bázi, kdežto **Dennis R. Preston** (*Mapping the geolinguistic spaces of the brain*; kapitola 6) demonstrovuje skutečnost, že laické mapování může poskytnout specifický pohled na lingvistickou realitu. **Clive Upton** (*Designing maps for non-linguists*; kapitola 7), ukazuje, že rozdíl mezi vědeckým

a nevědeckým je nutný také při vytváření map: mapy pro nelingvisty musejí být koncipovány jinak než mapy pro vědecké účely.

Druhý oddíl, nazvaný *Traditions* (kapitoly 8–17), zkoumá minulost a současný stav lingvistického mapování. Informuje nejen o výsledcích jednotlivých tradic, přináší rovněž přehled celosvětového potenciálu lingvistických jevů. Vybrané příklady jsou reprodukovány v mapovém svazku. Editoři jsou si dobře vědomi toho, že množství jazyků neumožňuje téma beze zbytku vyčerpat. Nenajdeme zde např. kapitoly věnované menším jazykovým skupinám, jako jsou jazyky baltské a ugrofinské, a to navzdory existenci pozoruhodných lingvistických atlasů. Z oblasti baltských jazyků připomeňme v této souvislosti např. pilotní svazek projektu *Atlas of the Baltic Languages* (Riga – Vilnius 2009). Také např. informace o asijských jazycích je omezena víceméně na japonskou tradici mapování, o níž pojednává kapitola 16.

Částečně je to způsobeno rozsahem příručky. Avšak, jak upozorňují editoři, odráží tento oddíl reálnou situaci, tj. skutečnost, že mimo větší evropské jazyky existuje jen malá tradice jazykového mapování, která dosáhla globálního rozšíření. *Tradici mapování* tak chápou jako existenci lingvistických map a atlasů, nikoli jen projektů směřujících k tvorbě map. V této souvislosti upozorňují, že kartografické zobrazení lingvistických údajů zaznamenává ve srovnání s dlouhou historií mapování, relativně krátký rozvoj, zejména pokud jde o jazyky nebo jazykové atlasy. První práce pojednávající o jazycích a zahrnující ve svém názvu termín „atlas“, je dílo *Asia polyglotta nebst Sprachatlas*, jehož autorem je Heinrich Julius Klaproth (srov. mapu 0001 v mapovém svazku).

Posledních 150 let však bylo svědkem vzniku značného množství lingvistických map a atlasů, které jsou popsány a klasifikovány podle svého historického a vědeckého obsahu v mapovém svazku příručky. Vývoj lingvistického mapování je silně spojen se vzrůstajícím zájmem o evropské národní státy 19. stol., z nichž některé (Německo, Itálie) se objevily teprve v 2. polovině století. To je jeden z důvodů, proč jsou hlavní nářeční atlasy vymezeny

politicky, tj. národními hranicemi. Nářeční atlasy tak často pokrývají lingvisticky heterogenní území, aniž by v úplnosti zahrnovaly dialekty toho kterého jazyka, např. německý *Sprachatlas des Deutesches Reichs* (Wenker 1889–1923) zahrnuje západní polské dialekty, ne však už německé dialekty např. v Rakousku a ve Švýcarsku (srov. kapitolu 8; k nesouladu politických a lingvistických hranic srov. také kapitolu 5, část 4.1). Tato paradoxní situace – zobrazení politického prostoru pro lingvistické účely – ve většině případů nadále přetrvává spíše z důvodů praktických a finančních než ideologických: dnešní lingvistické atlasy jsou často atlasy regionální, jejichž vymezení směřuje k administrativním hranicím (např. lingvistické atlasy brazilských federativních států, srov. kapitolu 14). Přesto editoři v principu strukturovali druhý oddíl příručky podle jazyků a jazykových skupin. V případě velkých heterogenních areálů spojených s anglickými a románskými varietami, rozdělili popis primárně kontinentem, tj. rozlišili variety evropské a americké.

Herman Scheuringer (*Mapping the German language*; kapitola 8) pojednává o území s mimořádně dlouhou lingvistickou tradicí, jež dalo vzniknout mnoha novým přístupům a metodám. **Joep Kruijsen a Nicoline van der Sijs** (*Mapping Dutch and Flemish*; kapitola 9) představují mapování v malé části germánské oblasti, které přináší

moderní a významné lingvistické atlasy a zahrnuje území ve dvou zemích: v Belgii a v Nizozemsku. **Lars-Erik Edlund** (*Mapping the North Germanic languages*; kapitola 10) přibližuje mapování germánských variet ve Skandinávii, včetně Faerských ostrovů a Islandu. Kapitoly 11 a 12 jsou věnovány anglickým varietám, a to ve Velké Británii a Irsku (*Mapping British English*, autor **Heinrich Ramisch**) a v Severní Americe (*Mapping North American English*, autoři **Tom A. Wikle** a **Guy Bailey**); kapitola 11 zahrnuje rovněž projekty keltských variet. Kapitoly 13 a 14 pojednávají o mapování románských jazyků v Evropě (*Mapping the Romance languages of Europe*, autor **Pierre Swiggers**) a v Severní a Jižní Americe (*Mapping the Romance languages of the Americas*, autor **Wolf Dietrich**). Situace ve slovanských jazycích je předmětem příspěvku **Stanislavy Kloferové** (*Mapping the Slavic languages*; kapitola 15); aktuálně k této tematice srov. příspěvek S. Kloferové zde, s. xxx. Japonsko, Afrika a oblast Pacifiku a Austrálie reprezentují území s neevropskými jazyky. **Takuichiro Onishi** věnuje svůj příspěvek *Mapping the Japanese language* (kapitola 16) japonským varietám. Kapitola 17 pojednává v příspěvku **Petera Mühlhäuslera** (*Mapping linguistic typology*) o obecných pojmech dané oblasti; problematika mapování v této kapitole se většinou týká oblasti Pacifiku včetně Austrálie.

Vzhledem k neexistenci jasné tradice jazykového mapování není do této části příručky zahrnut africký kontinent; komplexní situace afrického kontinentu je probírána z typologického hlediska v kapitole 29. Ještě složitější je situace v Asii. K dispozici je pouze několik atlasů pro Střední východ, např. nářeční atlasy Jemenu a Sýrie. Stejně složitá je situace v Číně; tady je třeba zmínit alespoň velmi ambiciózní *Language Atlas of China (LAC)*, vydaný za finanční podpory UNESCO a ve velké míře využívající techniky GIS. S ohledem na situaci v Asii odkazují editoři zájemce na kapitolu 17, kde je uvedena řada atlasů tohoto regionu.

Pokud jde o interní strukturu různých kapitol, jsou aspekty představené v prvním oddílu knihy a společně všem lingvistickým mapám pojednány různě. Tak např. kapitola 11 (o britské angličtině) se detailně věnuje záležitostem symbolizace (např. užití symbolů proti užití izoglos), kapitola 15 (o slovanských jazycích) se více soustřeďuje na obsah a strukturu komentářů, které doprovázejí mapy. Tyto rozdíly jsou bezesporu vítaným vyjádřením různých (pro různé jazyky specifických) mapovacích tradic.

Komputerizace jazykového mapování, název a téma třetího oddílu (kapitoly 18–25) příručky, se zabývá tématy, jako jsou digitální edice map, vytváření lingvistických databází, kvantifikace a techniky GIS, dynamické mody zobrazování, statistické operace, přístup přes internet nebo mapové animace. Je zřejmé, že tato část příručky bude pravděpodobně první, jež zastará. Přesto jednotlivé studie naznačují, co je v této oblasti možné a přínosné. Vycházejí ze tří základních pozorování: (1) Lingvistické atlasy obvykle prezentují na mapách pouze (malé) procento shromážděných dat. Mnohá data zůstávají nemapována, a v důsledku toho jsou pro lingvistické mapy nedostupná. (2) Zobrazení dat podléhá omezením, která mají co do činění s rozsahem či barevností mapy, financemi atd. (3) Lingvistické mapy jsou často těžko srovnatelné, protože každá užívá svou vlastní a specifickou symbolizaci, mapovou projekci, rozsah apod.

Stefan Rabanus, **Roland Kehrein** a **Alfred Lameli** (*Creating digital editions of historical maps*; kapitola 18) ukazují, co mohou digitální edice přinést mapám, které

již vyšly tiskem. Příkladem je digitální vydání díla *Sprachatlas des Deutschen Reichs* (publikovaný jako *Digitaler Wenker-Atlas [DiWA]*). **Jürgen Erich Schmidt** (*Dynamic linguistic maps and validation*; kapitola 19) názorně nastiňuje některé z možností otevřených digitálních edic.

Důležitým tématem je také možnost zvýšit výpovědní hodnotu shromážděných dat. Jde o aspekt, o kterém se vedou zejména vzhledem k lingvistickým atlasům a historickým mapám kontroverzní diskuse. Zatímco historické mapy samy zůstávají nezměněny, v digitální edici je změna nevyhnutelná. **Jan Pieter Kunst** a **Sjef Barbiers** (*Generating maps on the internet*; kapitola 20) názorně ukazují, že jednoduchá anketa může vést k mnoha různým, z hlediska uživatele i specifickým atlasům, pokud jsou její výsledky vloženy do dobře promyšlené databáze. Formátování informací ve formě databáze umožňuje, aby tyto údaje byly reorganizovány podle potřeb uživatele. Dokládají, že např. nizozemský atlas *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten (SAND)* je dostupný také jako tištěná kniha, online edice však není o nic méně originální než verze papírová. Geografové **Christian Hanewinkel** a **Eric Losang** (*Animated maps*; kapitola 21) zkoumají možnosti dynamického zobrazení umožněné novými prostředky: ukazují, jak lze užitím morfování kartografických prvků namísto statických vektorových symbolových map, běžných v historické lingvistice, zkvalitnit vizualizaci vývoje a šíření jazykové rodiny.

V dalších kapitolách je probírána kalkulační síla počítačů jako podmínka pro matematické přístupy a jejich mapové zobrazení. Virtuálně klasický dialektometrický přístup **Hanse Goebela** (*Dialectometry and quantitative mapping*; kapitola 22) zprostředkuje pohled na statistické základy pojmů „dialect similarity“ a „dialect vicinity“. **Vittorio Dell’Aquila** (*GIS and sociolinguistics*; kapitola 23) ukazuje, jak lze pomocí vhodného počítačového systému sociolingvistická data kartograficky zobrazovat a statisticky jimi manipulovat. Lingvistika je tak spojena zejména s geografickými informačními systémy (GIS); jde o spojení, které bude nepochybně v následujících letech nabývat na důležitosti. Autor další matematické kapitoly **John Nerbonne** (*Mapping aggregate variation*; kapitola 24) obhájí perspektivní souhrn (tzv. agregát), který k identifikaci strukturálních areálů bere v úvahu nejen vybrané jevy považované za strukturálně důležité, nýbrž všechna dostupná data, a to bez ohledu na jejich povahu. V závěrečné kapitole představují **Evert Wattel** a **Pieter van Reenen** (*Probabilistic maps*; kapitola 25) mapovací techniky, které se mohou vypořádat s nedostatkem dat: vysvětlují, jak lze ve formě „pravděpodobnostních“ map vizualizovat lingvistické rozdíly vyvozené z izolovaných, geograficky lokalizovaných pozorování.

Je tu ovšem jiný aspekt computerizace, na nějž editoři příručky v úvodu soustředí pozornost. Přibližně od r. 2005 nabízí Google Inc. bezplatný program pro osobní počítače nazvaný Google Earth a mapovací službu známou jako Google Maps. Obě jsou veřejnosti k dispozici zdarma. Aplikace umožňují prohlížet si mapy celého světa, včetně kombinovaného, vysoce rozlišujícího satelitu a areálových fotografií. Google Maps mohou být volně zasazeny do webové stránky a upraveny podle potřeb. Např. v kapitole 7 **Clive Upton** zmiňuje mimo jiné webovou stránku *English Accents and Dialects* ve Zvukovém archivu Britské knihovny, kde mohou uživatelé poslouchat zvukové nahrávky, které si vyberou z mapy převzaté z Google Maps. Aplikace do jisté míry podobné nástroji Google jsou nabízeny také dalšími institucemi a společnostmi

(srov. např. NASA World Wind na < <http://worldwind.arc.nasa.gov>>), avšak nástroj poskytovaný Googlem nemá dosud žádné vážné konkurenty, pokud jde o pokrytí a rozsah užití. Google Earth a Google Maps si získaly značnou popularitu a umožnily značnou dostupnost GIS i pro obyčejné uživatele webu. Přesto mají pro konkrétní potřeby jazykového mapování řadu výhod, které z nich činí seriózní alternativu tradičního softwaru GIS. Snad nejzřejmější výhodou je skutečnost, že odpadá potřeba zakoupení, instalace a udržování lokálního mapového serveru, protože tyto funkce jsou převzaty centrálními servery Googlu. V podstatě kdokoli, kdo má webovou stránku, může nyní za pár minut vytvořit a publikovat mapu, aniž by musel investovat do softwaru GIS. Mapové aplikace Googlu by také měly usnadnit organizaci společných mapovacích projektů, do nichž by vstupovali vědci z celého světa, konkrétně lingvisté pracující v daném oboru, i když by takové projekty v zásadě mohly využívat tradiční mapové servery.

Obecně by bylo žádoucí, aby se lingvisté aktivně účastnili na budoucím vývoji – nejen pokud jde o technické záležitosti, ale také vzhledem k nezbytné a nevyhnutelné standardizaci dat, což je aspekt, který byl dosud brán v úvahu pouze okrajově. Komputerizace může dosáhnout svého cíle pouze tehdy, budou-li data, jež jsou k dispozici, smysluplně propojena. Jejich komparability lze dosáhnout pomocí poměrně nedávno zavedených webů wiki. Jejich cílem je poskytnout tematicky definovaný interaktivní internetovou platformu, kam mohou účastníci posílat své informace. Jako příklad lze uvést projekt *The Atlas of Pidgin and Creole Language Structures (APiCS)*; srov. < <http://ingweb.eva.mpg.de/apics>>. Wiki nejen poskytuje informace o původu projektu, slouží taky jako organizační místo, kde si mohou přispěvatelé vyzvednout dotazníky pro práci v terénu, podělit se o zkušenosti, zdroje apod.

Komputerizace tohoto typu má zároveň důsledky pro definování atlasové práce. Aplikace, jako je např. Google Earth nebo *WALS* online, představují dynamické prvky, které předčí tradiční mapování. S nimi není atlas pouze souborem map ve smyslu statické nabídky připravených map. Kromě toho vytváří uživatel své vlastní mapy a tím využívá možnosti atraktivního dynamického vzorkování (sampling) jak obsahu lingvistických map, tak sekce geografických map. Vývoj možností zvukových nahrávek nebo metadat (strukturovaných dat o datech) v takových aplikacích jako např. v DiWA tak musí být považován za novou dimenzi lingvistického mapování.

Čtvrtý oddíl, nazvaný *Aplikace* (kapitoly 26–32), představuje doplňkové nelingvistické obory. Přináší mimo jiné informace o tom, jak mohou být v průběhu lingvistické interpretace nebo při řešení obecných otázek komplexních mapových konceptů lingvistické jevy kombinovány s nelingvistickými fakty. Aspekt komputerizace je tu značně upozaděn. Pozornost je soustředěna spíše na projev jazykového vědomostního potenciálu, který vyvolává mapové zobrazení. Příspěvky čerpají z extralingvistických dat, otevírají široké spektrum aplikací a také odhalují problémy, které mohou nastat při kombinaci různých prostorových jevů. V každém případě však je zřejmé, že jazykové mapování přispívá jak k obecnému, tak specifickému pochopení jazyků.

Harald Thun (*Pluridimensional Cartography*; kapitola 26) představuje vícedimenzionální mapování, při němž se soustřeďuje na práci s jazyky v Jižní

Americe. Tato kapitola může být nazírána jako obecný úvod k té části příručky, v níž „jednodimenzionální“ atlasy 19. stol. (*Atlas linguistique de la France*, Wenkerův atlas), jejichž mapy přinášejí jednu formu na lokalitu, kontrastují s mapami, které ukazují více dimenzí (např. stáří nebo třídní rozrůznění mluvčích) v lokalitě. Zatímco Thun se zabývá sociálními vlastnostmi mluvčích, příspěvek **Franze Manniho** (*Sprachraum and genetics*; kapitola 27) je věnován genetickým faktorům (populace) a jejich souvztažnosti k jazyku. Příklady čerpá z nizozemských dialektů a upozorňuje, že ačkoli existují jisté paralely mezi genetickou a lingvistickou distribucí sledovaných jevů, nejsou dialektové areály závislé na genetických faktorech samotných.

V kontrastu s těmito studii, které se soustřeďují na lidské bytosti, sleduje **Fumio Inoue** (*Sprachraum and infrastructure: Abstracting geographical space via railway distance*; kapitola 28) důsledky, které vznikají z lidského využívání prostoru. Jeho statistický přístup odhaluje vzájemné závislosti mezi prostorovou vzdáleností (zejména způsob, jakým může být překonána pomocí dopravní infrastruktury zřízené lidmi) a jazykovými jevy. Mezi těmito dvěma dimenzemi neexistuje vztah jedna ku jedné a Inoue ukazuje, že ani vlnové, ani gravitační modely nemají při vysvětlování jazykového rozrůznění univerzální platnost. Z kartografického hlediska je zajímavé, že statistické analýzy na základě vícedimenzionální stupnice (MDS) produkují jistý druh abstraktních map, které mohou být interpretovány geograficky. **Tom Güldemann** (*Sprachraum and geography: Linguistic macro-areas in Africa*; kapitola 29) se věnuje jazykovému zeměpisu, ale tentokrát ve smyslu zeměpisu fyzického. Na základě afrických jazyků demonstruje specifickou distribuci jazykových typů, která očividně souvisí s geografickými faktory. V kontrastu s Inoueovým přístupem využívá Güldemann mapy 1. stupně, aby shromáždil a interpretoval specifické lingvistické vzorce, které pak srovnává s topologickými charakteristikami. Ukazuje se, že přirozené krajiny, které mohou být vysledovány zpět ke klimatickým podmínkám svého vzniku, hrají v horizontálním rozšíření lingvistických rysů potenciálně důležitou roli. Přístup, který uvádí **Chris Montgomery** (*Sprachraum and its perception*; kapitola 30), je odlišný. Na základě vnímání regionálního jazyka mluvčím ukazuje úměrně proporční vztah mezi prostorovou vzdáleností a schopností rozlišovat regionální lingvistické rysy dialektových areálů. **Alexandr Mang** a **Markus Völlin** (*Sprachraum and sociodemographic variables*; kapitola 31) nabízejí teoretický a reflexní přístup k vícedimenzionálnímu mapování. Jejich hlavními tématy jsou sociodemografické proměnné v rámci městských regionů a možné způsoby jejich zobrazení na mapách. V závěrečné kapitole se **J. K. Chambers** (*Geolinguistics of literacy*; kapitola 32) zabývá zeměpisem z hlediska vzdělanostní úrovně a gramotnosti. I zde je opětovně zřejmé, že kulturní prostor neexistuje nezávisle na prostoru topografickém, přesto se s ním v žádném případě neshoduje.

Textový svazek uzavírají rejstříky: předmětový, rejstřík jazyků a jmenný rejstřík.

Druhý svazek příručky *Language Mapping* (HSK 30.2), nazvaný *Maps*, se skládá z následujících oddílů: předmluva, kategoriální rejstřík, mapy, kompletní seznam citovaných atlasů.

V předmluvě editoři rozvádějí některé myšlenky naznačené v předmluvě k I. svazku, např. rozhodnutí vytisknout mapy v samostatném dílu. Zdůrazňují, že všechny

reprodukované mapy slouží k dokreslení témat, o nichž se pojednává v textovém svazku. Z toho důvodu je mapový svazek sám o sobě „malý atlas minulého, současného i budoucího vývoje v oblasti jazykového zeměpisu i lingvistického mapování“. Výsledný seznam lze nepochybně brát jako vyčerpávající kompendium vizuálních a textových odkazů k lingvistickým atlasům.

Mapy (s.1–388) jsou utříděny do tematických okruhů, které odrážejí zejména různé jazykové roviny: 1. Hláskoslovné/fonologické mapy (včetně map založených na historických záznamech), 2. Morfologické mapy, 3. Syntaktické mapy, 4. Lexikální mapy, 5. Pragmatické mapy, 6. Mapy jazykových/dialektových areálů a lingvistické situace, 7. Vicedimenzionální mapy (tj. lingvistické mapy obsahující mimojazykové údaje, např. o pohlaví, o časovém období, společenských třídách, vzdělání, osídlení), 8. Geostatistické mapy (např. dialektometrické mapy), 10. Mapy subjektivních údajů (např. mentální mapa, postojové mapy, mapy odrážející vlastní odhad jazykových schopností), 12. Historické jazykové mapy (před r. 1900).

Vzájemné proodkazování obou svazků je velmi pečlivě promyšleno. V textovém svazku se na mapy odkazuje pomocí příslušných map ve zmenšeném formátu a v černobílém provedení. Jsou opatřeny identifikačním číslem, které odkazuje na mapu skutečné velikosti v mapovém svazku. Číslo se skládá ze dvou částí: z čísla kapitoly, v níž je mapa poprvé zmíněna, a pořadí mapy v rámci dané kapitoly (např. „mapa 0506“ se vztahuje k 6. mapě probírané v kapitole 5). V některých případech jsou mapy rozděleny do několika částí (A, B, ...). Tento způsob proodkazování existuje i v mapovém svazku.

Mapový svazek obsahuje jako přírůbek rovněž kompletní seznam lingvistických atlasů (s. 389–446) představených v textovém svazku a uspořádaných do tabulky v části „Atlasy“ na konci každé kapitoly textového svazku. Tento seznam nabízí přímý přístup k pravděpodobně nejdůležitější sbírce lingvistických map na světě (obsahuje více než 350 atlasů zahrnujících více než 1 000 svazků). Editoři jsou však přesvědčeni, že ani tak není seznam úplný.

Pro snadnou orientaci je každý záznam v seznamu atlasů doprovázen malou schematickou mapkou zobrazující region pokrytý atlasem. Názvy atlasů jsou uvedeny pod zkratkami užitými v textovém svazku.

Dvoudílná příručka *Language Mapping*, souborná úvaha k problematice tvorby a využití map při zkoumání jazyků, variet a jejich rozšíření, je vítaným zaplněním mezery ve sféře komplexního zkoumání jazyka a prostoru. Problémy v této oblasti, které se v rámci různých větších jazyků, škol a tradic objevily, byly postupně řešeny, stále však neexistovala dostatečná možnost výměny nabytých informací. Vedle důkladného pojednání o kritériích koncepčního, kognitivního a základech kartografického zobrazování jazyků na mapách, zkoumá příručka také individuální tradice, jejich původ, zvláštnosti, bere v úvahu četné aspekty revolučního dopadu programování a práce s počítačem na jazykové mapování a některé průsečíky mezi mapováním jazyka a jiných oblastí lidského počínání.

Summary

The reviewed handbook, *Language Mapping* (two volumes), is a product of the series *Handbooks of Linguistics and Communication* (HSK, 30.2), subseries *Language*

and Space. An International Handbook of Linguistic Variation. It follows the first, theoretical band *Theories and Methods* (HSK 30.1). It deals with the cartographic representation of linguistic data and concentrates on the topics of the principles of language mapping, existing traditions, current developments caused by the impact of computing, and applications. It aims to help linguists to understand the fundamentals of linguistic mapping. The handbook has two volumes: the text and the separate map volume with a collection of representative maps; it also contains the complete list of linguistic atlases introduced in the text volume. It should be stressed that the list contains more than 350 atlases.

